N. Schulte Nordholt

Een lurah-verkiezing in Midden-Java

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 138 (1982), no: 1, Leiden, 162-166

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

higher than that of an ideal model that embodies rules impossible to follow.

To me this is precisely what Turner is doing: choosing a messy model for a messy reality by describing social organization from the level where the constraints are minimal: the local group with a patrilineal core. This is what I meant when I said that there is a point of epistemology here on top of the ethnographic facts: Turner does not provide an ideal model wherefrom reality would depart more or less randomly as if through "corruption", he introduces corruption in his model from the beginning. And I cannot see why such a move should be regarded as illegitimate, as no aspect of the complex reality is left out: there are possible "translations" from the patrilineal groups into the genealogies and into the classes of varying degrees of inclusion; only the composition of the horde "around" the patrilineal core is probably unpredictable.

An interesting consequence of such an alternative approach is that instead of having marriage systems which are more or less good approximations of ideal types, one has "messy" marriage systems in a permanent state of fluctuation between various "messy" models. The picture might be desperately blurred but the essentially dynamic nature of the fluctuation is here inescapable.

Although Turner's approach will be regarded as unpalatable by the vast majority of anthropologists who are used to ideal models devised at the levels which provide the sharpest pictures, I would like to emphasize that I regard his approach as convincing and, in particular, most probably strictly compatible with one I recently developed on "sharp" ideal models (P. Jorion & G. De Meur, 'La question Murugin, un artefact de la littérature anthropologique', *L'Homme* XX, 1980 (2), pp. 35-67; M. Verdon & P. Jorion, 'The Hordes of Discord: Australian Aboriginal Local Organization reconsidered', *Man*, 1980, forthcoming).

University of Cambridge

N. G. SCHULTE NORDHOLT

EEN LURAH-VERKIEZING IN MIDDEN-JAVA ¹

Om 8.30 uur kom ik in het dorp in gezelschap van twee leden van de verkiezingscommissie. Op de plaats waar de verkiezing zal plaatsvinden, een smal stukje grond voor het dorpschooltje, bevinden zich reeds de twee kandidaten. Zij staan zwijgend naast elkaar, ieder gesecondeerd door enkele vrienden, duidelijk gespannen. Gekleed in een donker grijs kostuum met das en *topi* (zwart nationaal hoofddeksel), staan zij de aangekomen gasten op te wachten als op een receptie en geven ieder een hand zonder iets te zeggen. Op het pad dat naar het terreintje voert hebben zich al enkele verkoopsters en verkopers van eet- en snoepwaren in een rij opgesteld. Ook zijn er enkelen met feestartikelen en fleurige ballonnen.

Er komen meer mensen, merendeels vrouwen, die gauw een plaatsje op de gereedstaande banken zoeken ($\pm$ 30 zitplaatsen). Na 9.00 uur arriveert pas de *camat*, hoofd van het onderdistrikt, in gezelschap van de *danramil*, de militaire rayonscommandant. De politiecommandant was reeds aanwezig, want die heeft, ter controle op omkopingspraktijken, de nacht in het dorp doorgebracht.

Een tien minuten later arriveert een bestelauto met de verkiezingskisten en -papieren. Even na half tien gaan de beide kandidaten op twee rechte stoelen zitten die naast twee luie stoelen staan opgesteld. Pas om 10 uur, als reeds zo'n 100 mensen verzameld zijn, begint de *camat*, met gebruikmaking van een microfoon, tekst en uitleg te geven van de gang van zaken rondom de verkiezing. Er is een vaste procedure hoe en waar men de stembiljetten in ontvangst kan nemen en hoe men moet lopen. Deze uitleg wordt nu om het kwartier herhaald, telkens als er weer een nieuwe groep mensen aankomt.

Om 10.15 uur wordt per lot een verkiezings-symbool voor elke betrokken kandidaat getrokken.² Daarna wordt dit symbool op een bord boven het hoofd, achter de stoelen van de betrokken kandidaat, geprikt zodat voor een ieder duidelijk is welk symbool bij welke kandidaat behoort. Kandidaat R. blijkt de *lampu* geloot te hebben, terwijl S. de *pacul* (hak) trekt. Daarna krijgen de stemgerechtigden een stembiljet waar beide tekeningen op staan, waarmee zij in het stemhokje met een gereedliggende grote spijker hun keuze bepalen, door de tekening die bij de kandidaat hoort door te prikken (*coblos*).

Inmiddels is ook de distriktsambtenaar, de *wedono*, gearriveerd in gezelschap van twee ambtenaren van het *kabupaten*-kantoor. De officiële opening begint. Er zijn nu zeker 400 mensen aanwezig. De meeste vrouwen zijn in hun beste kleding, over het algemeen heel eenvoudig, hetgeen op de armoede in dit dorp wijst. Slechts enkele vrouwen (nog geen 10) dragen een jurk, de overigen zijn allemaal in traditionele kleding. De mannen daarentegen zijn over het algemeen in werkkleding en maken de indruk zo van hun land te komen. Enkele oudere mannen hebben zich echter in traditioneel kostuum gestoken.

De *camat* herhaalt wederom de procedure en benadrukt het belang van deze gebeurtenis. Hij hamert er op dat iedereen aanwezig moet zijn want: "... u bent immers allemaal uitgenodigd, en de afwezigen zullen gecontroleerd worden". Hij doet vervolgens voor hoe gestemd moet worden en gebruikt daarbij telkens de *lampu* als voorbeeld. Later, weliswaar na de uitslag (!), verzekerde hij mij dat hij geen voorkeur voor deze kandidaat had.

Er staan twee houten kisten gereed, de ene met een wit deksel, daar moeten de mannen (die een wit stembiljet ontvangen) hun kaart in doen, de ander, met een blauw deksel, voor de (blauwe) kaarten van de vrouwen.

Nadat de stemprocedure gerepeteerd is en door de aanwezigen is bevestigd dat ze het begrijpen, moeten de twee kandidaten opstaan en worden ze ostentatief op bezit van wapens geïnspecteerd. Als alles in orde is bevonden mogen ze weer gaan zitten. Ze hebben tot nu toe nog geen woord gewisseld met elkaar of met iemand anders en alleen een pakje sigaretten ontvangen, en af en toe roken ze.³

Daarna worden de kisten geopend en omgekeerd om te laten zien dat ze echt leeg zijn. Met een hard "inggi" (ja) bevestigt het publiek dat het in orde is. Er heerst nog steeds een zekere gespannen sfeer onder het publiek en men heeft met aandacht de gehele uitleg van de *camat* gevolgd.

Om kwart over elf vraagt de *camat* aan de plaatselijke commissie of het quorum aanwezig is, d.w.z. tweederde van het totaal aantal stemgerechtigden. Een kandidaat wordt verkozen met meerderheid van stemmen, maar moet minimaal één vijfde van dit totaal behalen. Na enige telling blijkt het quorum zich al gemeld te hebben. Elke stemgerechtigde levert zijn oproepkaart in bij de commissie. Daar wordt diens naam met leeftijd, adres en beroep op een lijst op volgorde van aanmelding bijgeschreven. Daarna krijgt men zijn stembiljet.

Inmiddels zijn thee en wat koekjes rondgedeeld voor de gasten. De uitgaven voor het eten komen ten laste van de kandidaten, die samen Rp. 150.000 moeten betalen. Volgens de oude regeling zou dit uit de dorpskas betaald moeten worden, maar het algemene gebruik is dat de verkiezingsonkosten voor rekening komen van de kandidaten. In hoeverre andere onkosten uit de dorpskas worden betaald is mij niet bekend. De nieuwste regeling verbiedt een bijdrage van de kandidaten en zelfs van de dorpskas en schrijft een bijdrage van het *kabupaten*-kantoor voor.

Pas om 12.00 uur begint de stemming wanneer de vrouwen van de dorpsbestuurders mogen beginnen. Daarna volgen de dorpsbestuurders zelf en dan in vrij snel tempo in volgorde van aankomst de overigen. Diegenen die zich nog niet gemeld hebben worden opgeroepen door de dorpssecretaris. Als iemand buiten het dorp is, wordt dat uit het publiek gemeld. De namen van degenen die nog thuis zijn worden afgelezen en enkele dienstdoende dorpspolitieambtenaren krijgen opdracht ze te halen. Er komen inderdaad nog een tiental laatkomers.

Tegen één uur wordt er eten geserveerd voor de gasten en dorpsbestuurders. De kiezers krijgen nadat ze hun stem hebben uitgebracht een etensbonnetje waarmee ze een maaltijd kunnen halen in een gereedstaande tent. De ambtenaren van de *kabupaten* en de *wedono* vertrekken dadelijk na de maaltijd. Pas voor het eten praten de kandidaten even met elkaar.

Kwart over één hebben alle aanwezige kiezers hun stem uitgebracht en hoewel er officieel tot twee uur gelegenheid is tot stemmen, vraagt de *camat* aan de kandidaten of de telling mag beginnen. Dezen gaan akkoord en daarmee is de stemming officieel gesloten. Voordat met de telling begonnen wordt, krijgen de commissieleden instructies over de procedure en welke biljetten geldig of ongeldig zijn. Een groot schoolbord wordt opgesteld en daar zullen de stemmen op worden geturfd. De kandidaten nemen nu plaats op de twee luie stoelen die al die tijd naast hen klaar stonden.

De *camat* vraagt aan het publiek of de verkiezing eerlijk en ordentelijk is verlopen, waarop een volmondig "inggi" (ja) en "tertib" (geregeld, netjes) volgt. Dan vraagt hij nog of ze 't ermee eens zijn dat diegene die de meeste stemmen zal halen de wettig gekozen *lurah*

zal zijn, waarop wederom een daverend "*syah*" (geldig) als antwoord volgt.

Eerst worden de blauwe biljetten uit de kist met het blauwe deksel gehaald (vrouwenstemmen), daarna volgen de witte biljetten uit de andere kist. Een politieambtenaar opent elke kaart duidelijk zichtbaar voor de tellingscommissie en het verzamelde publiek,⁴ waarna hij hardop het symbool afroept dat doorgeprikt is. Op een bord wordt dit aange-turfd. Eénmaal was er een twijfelgeval omdat het gaatje niet duidelijk zou zijn en toen besliste de *camat*.

Om 14.15 uur is de telling afgelopen en deelt de *camat* de uitslag mee. Vóór hem op tafel staat een taperecorder, zodat zijn woorden officieel vastgelegd worden. De hele dag is er Javaans gesproken, behalve toen de *camat* de kandidaten vroeg of de telling al vóór 14.00 uur mocht beginnen. Het publiek vertoont nauwelijks enige reactie op de uitslag en ook beide kandidaten lijken onverstoorbaar, maar de verliezer ademt nu wel zwaarder dan 's ochtends. Weer vraagt de *camat* of de uitslag geldig is en nu zijn het vooral de kinderen die om het hardst roepen: "*syah*" (geldig).

Hierna begint de *camat* aan een toespraak, waarin hij de eisen op-somt waaraan een dorps hoofd moet voldoen. Hij moet vooral geliefd zijn bij de bevolking, bekwaam en intelligent om de zware taken die de opbouw stelt te kunnen uitvoeren. Dit deel van de speech gaat eerst in het Indonesisch, daarna weer in het Javaans. Het geheel is een gloedvol betoog waarin de bevolking wordt opgeroepen om ge-zamenlijk de nieuwe *lurah* te steunen en een verzoek om niet meer aan de verschillende groeperingen te denken die vóór de verkiezing in het dorp bestonden. De opbouw laat niet toe dat er onenigheid is, de gelederen moeten gesloten worden. Tenslotte herhaalt hij nog eens de uitslag.

Vervolgens wordt de winnaar verzocht om een bedankwoordje te spreken. De eerste zin, waarin de nieuw gekozen *lurah* de *camat* bedankt voor de leiding van de dag, gaat in het Indonesisch, de rest in het Javaans (*kromo-madya*, wat voor de dorpsbevolking als hoog Javaans geldt). Hij bedankt de bevolking voor de steun en voor het vertrouwen in hem gesteld. Het publiek luistert aandachtig, het is muisstil. Met geen woord rept hij over zijn rivaal.

De *camat* sluit de bijeenkomst met nog eens een beroep te doen op de eensgezindheid, maar voor hij is uitgesproken beginnen de commissie-leden de zaak al op te breken en in een enigszins wanordelijke toestand eindigt deze verkiezingsdag. De twee kandidaten worden door dorps-politieambtenaren begeleid tot aan hun eigen huis. Op mijn vraag waarom dit nodig is, antwoordt een dorpsbestuurder: "Voor alle zekerheid en voor hun veiligheid, er zou eens iemand *sentimen* (wrok) kunnen hebben", maar hij laat er meteen op volgen "en als eerbewijs". Het publiek wordt opzij gehouden maar er zijn er die toch de winnaar feliciteren. Er vormt zich een soort optocht, maar zonder gejuich of hoera's.

Om 14.35 heeft iedereen het terrein verlaten.

NOTEN

- ¹ De hier gegeven beschrijving slaat op de situatie van 'dorp VI' in mijn artikel over 'De positie van de *lurah*' in deze zelfde BKI-aflevering.
 Voor zover ik weet is er geen directe beschrijving van zo'n gebeurtenis opgetekend na de Onafhankelijkheid, behalve Geertz' ooggetuigenverslag (1965: 153-208, speciaal 176-181) uit de vijftiger jaren. In Van den Bergs artikel (1901: 33) wordt heel summier aangegeven hoe de verkiezing toen plaatsvond. Een ieder die zich kandidaat wil stellen wordt op een rij gezet, vervolgens gaan de stemmers achter de man van hun keuze staan, zo een rij vormend. De langste rij achter een kandidaat bepaalt de uitslag. Ook in Zuid-Pemalang werd mij door oude informanten verteld dat deze gewoonte tot voor de oorlog werd toegepast. Verder bestaat er nog een heel aardige beschrijving van Stoorvogel (1889) die in tal van opzichten overeenkomsten laat zien met de verkiezingspraktijken van bijna 100 jaar later. Er was toen echter geen sprake van een geheime stemming.
- ² Volgens Pradjarta S.H., een staflid van *LPIS-Satya Wacana*, zou op grond van zijn ervaring in een ander dorp gezegd kunnen worden dat er zeer bepaald invloed uitgaat van het tekensymbool, dat door de bevolking vergeleken wordt met de karaktereigenschappen van de betrokken kandidaat. Zo zou een *pacul* (hak) betrekking hebben op zijn arbeidszaamheid; een *lampu* op zijn voorbeeldigheid, een *keris* duidt op standvastigheid en een *kursi* (stoel) zou slaan op het feit dat men hem geschikt acht voor het ambt. Vast staat dat deze symbolische waarden tijdens de campagne van geen invloed konden zijn, omdat pas op de verkiezingsochtend zelf de verschillende symbolen werden geloot. Maar op grond van commentaar dat hij van omstanders hoorde na de trekking, variërend van: "ja dat klopt wel" voor de ene kandidaat en "nou dat past niet bij hem", mag wel verondersteld worden dat de voorstelling op de borden, die de hele dag boven de hoofden van de kandidaten prijken, in geval nog geen definitieve keuze is gemaakt, invloed heeft. Uit een verslag in het dagblad *Kompas* (2-12-1977) blijkt echter dat in het Yogyakarta de symbolen voor de verschillende kandidaten al wél een dag vóór de verkiezing in de campagne gebruikt worden.
- ³ Volgens een ambtenaar van de *kecamatan* zou de sfeer in het algemeen zo zijn, maar in dit geval is de spanning groter omdat er maar twee kandidaten zijn zodat er maar één de verliezer wordt.
- ⁴ In dit dorp zijn alleen de stemgerechtigden gekomen. In andere dorpen, vooral waar nog enige spanning bestaat over de uitslag, zijn er echter ook veel toeschouwers uit de buurt. In een naburig dorp zouden volgens schattingen een 10.000 mensen zijn gekomen. Daar is toen erg veel gegokt en er heerste een vrolijke drukte als op een grote marktdag.

LITERATUUR

- Berg, L. W. C. van den
 1901 'Het Inlandsche Gemeentewezen op Java en Madoera', *BKI* LII: 1-140.
- Geertz, Cl.
 1965 *The Social History of an Indonesian Town*, Cambridge, New York: The M.I.T.
- Pour, Julius
 1977 'Menonton Sebuah Pemilu di Pedesaan Yogyakarta' [Toeschouwer bij een desaverkiezing op het platteland van Yogyakarta], *Kompas*, dokumentatiecentrum *LPIS-Satya Wacana*, Salatiga.
- Stoorvogel, A. P.
 1889 'Eene verkiezing in Java', *Indische Gids* I, 11de jrg.: 889-900.